

УДК 930.2:016:908(477.54)

**БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСІБНИКИ
«СТО КРАЄЗНАВЧИХ ЧИТАНЬ (ХРОНІКА ТА ЗМІСТ)»
ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ
КРАЄЗНАВЧОГО РУХУ НА ХАРКІВЩИНІ**

Вовк Ольга Ігорівна,
заступниця директора Центру українських студій та краєзнавства
ім. академіка П. Т. Тронька,
викладачка кафедри історіографії, джерелознавства та археології
Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна
м. Харків

***Анотація.** Проаналізовано цикл бібліографічних посібників «Сто краєзнавчих читань (хроніка та зміст)» з точки зору їх джерельного потенціалу для вивчення історії розвитку краєзнавства на Харківщині. Посібники, підготовлені співробітниками відділу «Україніка» ім. Т. Г. Шевченка ХДНБ ім. В. Г. Короленка, різнобічно висвітлюють діяльність клубу «Краєзнавець» наприкінці ХХ – першій чверті ХХІ ст. У них відображено не тільки динаміку розвитку та коло питань, які розглядалися в клубі, а й соціальний та професійний склад його членів, репрезентованість їхніх краєзнавчих розвідок у наукових і науково-популярних публікаціях та пресі, що робить зазначені бібліографічні видання цінним джерелом з історії українського краєзнавчого руху.*

***Ключові слова:** краєзнавство, джерелознавство, Харків, бібліотека, громадський рух.*

Краєзнавство в Україні пройшло тривалий шлях свого історичного розвитку та організаційного оформлення. Черговим етапом збільшення суспільної уваги до нього стала остання чверть ХХ ст., коли активізувалася робота з виявлення, вивчення, пропаганди та паспортизації пам'яток історії і культури. Одним зі втілень цього суспільного процесу стало створення клубу «Краєзнавець» на базі відділу краєзнавчої роботи (тепер відділ «Україніка» ім. Т. Г. Шевченка) ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Він діє від 1978 р. і є найстарішим з нині існуючих краєзнавчих клубів в Україні.

На основі архіву клубу співробітниками цього відділу підготовлено бібліографічні посібники «Сто краєзнавчих читань (хроніка та зміст)». На цей час оприлюднено п'ять випусків [7–11]. Вони надають повну картину не тільки щодо розвитку та тем обговорень у клубі «Краєзнавець»,

але й стосовно соціального та професійного походження його членів, а також відображення їхніх краєзнавчих досліджень у наукових і науково-популярних виданнях та періодиці. Завдяки цьому згадана серія бібліографічних видань є надзвичайно цінним історичним джерелом.

Діяльність клубу «Краєзнавець» раніше уже висвітлювалася в публікаціях харківських дослідників. Так, Н. І. Полянська окреслила краєзнавчу роботу ХДНБ ім. В. Г. Короленка та відділу «Україніка» ім. Т. Г. Шевченка, розкрила історію та причини започаткування цієї діяльності в бібліотеці, її важливість для суспільства та науки, а також сучасні та перспективні підходи до цієї роботи [5]. У статтях М. О. Коржа [4] і В. О. Ярошик [12], підготовлених відповідно до 20-річчя і 30-річчя створення клубу, висвітлено основні віхи його історії, охарактеризовано основні напрями діяльності в цілому та найбільш активних його учасників. О. М. Дмитрієва розглянула історію функціонування клубу в контексті загального розвитку бібліотечної справи на Харківщині [3]. А. О. Алексеєнко зробила огляд діяльності клубу з точки зору взаємодії державного і громадського секторів [1]. І. Ю. Саратов звернув увагу на важливе значення архівів клубу для подальших краєзнавчих студій [6]. О. І. Вовк, спираючись на архіви клубу та матеріали бібліографічних посібників «Сто краєзнавчих читань (хроніка та зміст)», провела кількісно-якісний аналіз доповідей та повідомлень учасників засідань про події Другої світової війни [2].

Водночас потрібно констатувати, що на сьогодні ще не створено спеціальної публікації, яка б висвітлювала джерельний потенціал посібників «Сто краєзнавчих читань (хроніка та зміст)», їх значення для вивчення не тільки діяльності вказаного клубу, але і загалом краєзнавчого руху на Харківщині. Необхідність заповнення виявленої лакуни обумовлює наукову новизну пропонованого дослідження.

Посібники побудовано за хронологічним принципом. Структура їх у цілому уніфікована, але з кожним наступним випуском стає більш розгалуженою й деталізованою. Так, у першому номері (1988 р.) основну частину складає хроніка краєзнавчих читань, згрупована по роках. Усередині кожного року наведено інформацію про щомісячні краєзнавчі засідання із зазначенням їх порядкового номеру (нумерація наскрізна), дати проведення читань, теми, переліку тем доповідей та імен доповідачів; в окремих випадках також подано імена тих, хто виступив під час обговорення, а також посилання на публікації про засідання (за наявності таких). До хроніки додається потужний науково-довідковий апарат, який

включає іменний покажчик краєзнавців, що взяли участь в засіданнях клубу, а також осіб, яким ці засідання були присвячені; перелік публікацій про організацію краєзнавчих читань з окремим іменним покажчиком до бібліографії; стислий біографічний покажчик про основних учасників краєзнавчих читань [7].

Другий випуск (1997 р.) відкриває оглядова стаття «З історії клубу "Краєзнавець"», написана В. О. Ярошик – заслуженим працівником культури України, завідувачкою відділу «Україніка» бібліотеки. Після цього наведено хроніку краєзнавчих засідань та іменний покажчик до неї. Новацією цього випуску став розділ з короткими біографічними довідками про харківських краєзнавців, які протягом 1988–1995 рр. пішли з життя. Бібліографія діяльності клубу розподілена на декілька підрозділів: «Публікації про роботу клубу "Краєзнавець"», «Публікації про організацію краєзнавчих читань», «Публікації про художні виставки членів клубу "Краєзнавець" у ХДНБ імені В. Г. Короленка», «Публікації членів клубу "Краєзнавець"». Подано також іменний покажчик до бібліографії [8].

Третій випуск (2003 р.) відкривають передмова, а також стаття В. О. Ярошик «Клубу "Краєзнавець" – 25 років». Після цього традиційно наведено хроніку краєзнавчих читань з іменним покажчиком. В окремому розділі подано короткі біографічні довідки про членів клубу, що стали помітно більш деталізованими, порівняно з першим випуском. Структура бібліографії діяльності клубу стала також більш розгалуженою. До неї, крім уже існуючих рубрик, додалися нові: «Краєзнавчі конференції, що відбулися у Харківському регіоні (1997–2002 рр.)» і «Публікації про краєзнавців». Бібліографічний перелік доповнює іменний покажчик [9].

Четвертий випуск (2011 р.) відкриває передмова, після якої йде стаття О. М. Дмитрієвої (головного бібліотекаря відділу «Україніка») під назвою «Об'єднані любов'ю до Харківщини». Після цього наводяться усталені рубрики: хроніка краєзнавчих читань з іменним покажчиком, короткі біографічні довідки про краєзнавців, бібліографія (вона вперше включає іменні підрубрики, що охоплюють публікації найбільш активних членів клубу, а також публікації про харківських краєзнавців) з іменним покажчиком. Нова рубрика «Веб-сторінка клубу "Краєзнавець"» відобразила нові тенденції бібліотечної роботи в онлайн-просторі [10].

П'ятий випуск (2018 р.) розпочинається з передмови та вступної статті «Літопис клубу "Краєзнавець"» професора С. М. Куделка – директора Центру краєзнавства ім. академіка П. Т. Тронька ХНУ ім. В. Н. Каразіна, голови Харківської організації Національної спілки

краєзнавців України, голови клубу «Краєзнавець». Після цього традиційно наводяться хроніка краєзнавчих читань з іменним покажчиком, стислі біографічні довідки про краєзнавців, перелік публікацій про діяльність клубу та його членів з іменним покажчиком. У додатки винесена інформація про вебресурс «Краєзнавство», а також нагороди та відзнаки членів клубу, які в різні роки були удостоєні звань «Почесний краєзнавець України» і «Заслужений працівник культури України», здобули творчі премії Харківського міськвиконкому, були обрані почесними громадянами різних міст і громад Харківщини [11].

Таким чином, бібліографічні посібники «Сто краєзнавчих читань (хроніка та зміст)» містять вичерпну інформацію не лише про динаміку і тематику зустрічей в межах клубу «Краєзнавець», а й про соціальний склад його учасників та репрезентацію їхніх краєзнавчих пошуків у науковій та науково-популярній літературі, періодичній пресі. Усе вищевказане робить цикл названих бібліографічних посібників надзвичайно цінним джерелом не лише з історії клубу, але і всього краєзнавчого руху на Харківщині в останній чверті XX – першій чверті XXI ст.

Список бібліографічних посилань

1. Алексєєнко А. О. Взаємодія державної та громадської форм краєзнавства: на прикладі діяльності клубу «Краєзнавець» при бібліотеці імені В. Г. Короленка // Зб. наук. пр. Серія «Історія та географія» / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2006. Вип. 23. С. 175–185.
2. Вовк О. І. Тематика Другої світової війни у популяризаційній діяльності клубу «Краєзнавець» при Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка // Історія науки і біографістика. 2025. № 1. С. 154–175. URL: <https://inb.dnsgb.com.ua/2025-1/index.html> (дата звернення: 01.04.2025).
3. Дмитрієва О. М. Клуб «Краєзнавець» // Бібліотечна енциклопедія Харківщини : регіон. корпорат. проєкт / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. Харків, 2018. URL: <http://libenc.korolenko.kharkov.com/bibliotechna-enciklopediya/bibliotechna-kraeznavstvo/94.html> (дата звернення: 01.04.2025).
4. Корж М. Основні напрями роботи клубу «Краєзнавець» (до 20-річчя його діяльності) // Краєзнавство. 1999. № 1/4. С. 111–113.
5. Полянська Н. І. Діяльність Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка з популяризації краєзнавчої інформації // Наук. зап. / Рівнен. обл. краєзнав. музей. Рівне, 2013. Вип. 11. С. 146–149.
6. Саратов І. Ю. Архіви клубу «Краєзнавець» – джерело інформації для нового покоління дослідників // Скарбниці національної культури : тези доп. наук.-практ. конф. з музеєзнавства, присвяч. 40-річчю Пархом. іст.-худож. музею (жовт. 1995 р.). Харків, 1995. С. 37–38.

7. Сто краеведческих чтений : (хроника и содержание). Вып. 1 / Харьков. гос. науч. б-ка им. В. Г. Короленко ; сост.: Т. Г. Шерстюк, В. А. Ярошик. Харьков, 1988. 39 с.
8. Сто краєзнавчих читань : (хроніка та зміст). Вип. 2 / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад.: Т. Г. Шерстюк, В. О. Ярошик. Харків, 1997. 63 с.
9. Сто краєзнавчих читань : (хроніка та зміст). Вип. 3 / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад.: В. О. Ярошик, Т. Г. Шерстюк. Харків, 2003. 92 с.
10. Сто краєзнавчих читань : (хроніка та зміст). Вип. 4 / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад.: В. О. Ярошик, О. М. Дмитрієва. Харків, 2011. 128 с.
11. Сто краєзнавчих читань : (хроніка та зміст). Вип. 5 / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад. О. М. Дмитрієва. Харків : ХДНБ, 2018. 104 с.
12. Ярошик В. Краєзнавство – улюблена справа (до 30-річчя клубу «Краєзнавець») // Краєзнавство. 2008. № 1/4. С. 56–59.

УДК 027:379.824(477.63)

КОЛЕКЦІОНУВАННЯ ЯК СПОСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ РЕГІОНУ

Герасюта Тетяна Іванівна,

заступниця директора

Кам'янської міської центральної бібліотеки ім. Т. Г. Шевченка,

голова краєзнавчого товариства

«Кам'янськ – Дніпродзержинськ – Кам'янське»

м. Кам'янське Дніпропетровської області

***Анотація.** Висвітлено питання використання приватних колекцій у виставковій діяльності Кам'янської міської бібліотеки та організації читацьких творчих клубів.*

***Ключові слова:** краєзнавство, колекціонування, культурна спадщина, культура пам'яті, соціокультурна діяльність бібліотеки.*

Бібліотеки, архіви та музеї мають схожі завдання, пов'язані з вивченням, збереженням, використанням та популяризацією матеріалів про місто. Саме функція збирання та зберігання спадщини, її актуалізація є базовою функцією бібліотеки як інституції культури.

У професійному музеї ніяка самодіяльність неможлива. Тут правлять бал музейні працівники, проєктувальники, дизайнери, художники. Наші колекції, зібрані бібліотекарями, істориками, краєзнавцями, читачами, волонтерами, можливо, й виглядають не досить професійно, проте дають